

Normalitzar les descripcions dels arxius de la Unió Europea: l'experiència de la utilització dels estàndards ISAD (G) als Arxius Històrics de les Comunitats Europees

Jean-Marie Palayret

Des que el 1994 la Comissió Ad hoc per a les normes de descripció del Consell Internacional dels Arxius va publicar les normes ISAD (G), aquestes han estat objecte d'interès dels Arxius Històrics de la Unió Europea.

Mentre nombrosos arxius nacionals encara estaven a l'expectativa, els AHCE van posar l'accent en la normalització a causa de les característiques particulars d'aquesta institució. Aquesta «excepció europea», que no es basava en cap tradició històrica, es devia a les mateixes condicions en les quals van néixer i es van desenvolupar els AHCE, imposades pel caràcter multinacional de les seves activitats.

A. El context històric i institucional

Cal recordar que la creació dels arxius de Florència es remunta al 1986. Uns quants anys abans, el 1983, la Comunitat Europea havia decidit obrir els seus arxius al públic, un cop complert el termini de trenta anys previst per accedir-hi. L'obertura dels arxius responia a un triple objectiu:

- Promoure l'interès del públic pel procés d'integració del continent europeu.
- Fomentar la investigació sobre la història de la construcció europea.
- Assegurar una més gran «transparència» en el funcionament de les institucions europees (per bé que no es tractava de fer intel·ligible el procés de presa de decisió al si d'aquests organismes).

Per això, es van constituir uns serveis d'arxius dins de cada institució: la Comissió i el Consell a Brussel·les, el Parlament i el Tribunal de Justícia a Luxemburg. Ben aviat, per pal·liar aquesta dispersió geogràfica i amb l'objectiu d'evitar un control exclusiu de cada institució sobre la comunicació dels seus propis arxius, es va decidir crear uns arxius centrals sota l'aixopluc de l'Institut Universitari Europeu (IUE) de Florència.

Aquest institut, que és l'única institució universitària realment europea, celebrarà al mes de novembre el vint-i-cinquè aniversari de l'inici de les seves activitats. L'IUE té quatre departaments –Ciències Jurídiques, Ciències Polítiques i Socials, Ciències Econòmiques, Història i Civilització– i dos centres interdisciplinaris: el Centre Robert Schumann, que es dedica a la investigació sobre els grans temes als quals està confrontada la societat europea contemporània, i el Fòrum Europeu, que anualment acull especialistes que treballen en un mateix tema donant prioritat als aspectes internacionals i comparatius de la investigació.

Amb 580 investigadors, 45 professors i 30 becaris «Jean Monnet» (científics acollits a l'IUE per un període d'un any), provinents bàsicament dels Estats membres de la Unió Europea i, en menor mesura, d'altres països europeus i extraeuropeus, l'IUE ofereix el programa de formació de tercer cicle més ampli d'Europa en les matèries que són l'objecte dels seus quatre departaments. En el curs de l'any acadèmic, l'IUE ha lliurat 92 títols de doctor, amb la qual cosa s'ha confirmat que és la institució que atorga més doctorats en les disciplines que són de la seva competència.

A més de la funció que exerceix en el camp de l'ensenyament i de la recerca, l'IUE assumeix cada vegada més la funció de lloc de trobada i de debat d'alt nivell sobre les qüestions europees i internacionals emergents: en els darrers tres anys un gran nombre de personalitats i caps d'Estat han participat en conferències organitzades per l'IUE. El Centre Robert Schumann, a petició de la Comissió, va elaborar una «reorganització dels textos dels tractats sobre els quals es fonamenta la Unió Europea en la perspectiva de l'ampliació» i actualment treballa en la redacció d'un «projecte de Constitució Europea».

Així doncs, el 17 de desembre de 1984 es va signar un contracte de dipòsit entre les Comunitats Europees i l'Institut, acte per mitjà del qual es van fundar els Arxius Històrics de les Comunitats Europees (AHCE). En aquest text, les institucions de les Comunitats es comprometien a disposar a l'IUE els originals dels seus *arxius històrics comunicables*, tot encomanant-li de garantir-ne la conservació permanent i la comunicació al públic. En virtut d'aquest contracte, el 13 de desembre de 1985 es van obrir els AHCE. Amb tot, les institucions comunitàries havien imposat determinades restriccions a aquesta gestió:

– Les institucions continuen sent propietàries i responsables de la classificació dels arxius dipositats, dels quals conserven una còpia en microforma que pot ser comunicada pel seu propi servei d'arxius de Brussel·les i Luxemburg;

– Contràriament al que succeeix a la majoria d'Estats membres, l'Institut no exerceix cap control sobre els serveis d'arxius de les institucions, només pot convocar reunions per discutir sobre metodologia o per resoldre un problema comú de gestió.

En aquest context conjuntural i institucional, va ser particularment encertat que els AHCE optessin per l'ISAD (G).

En primer lloc, la creació dels AHCE va coincidir favorablement amb la puixança de l'automatització dels arxius. El recurs a la informàtica per a l'elaboració dels instruments de cerca (guies, inventaris) ja es va iniciar a Florència el 1989, amb l'objectiu inicial d'oferir als investigadors la gamma més àmplia possible de consultes. Tot i que, com observa un dels millors especialistes, Hugo Stibbe, «the needs for standards for archival description was felt to arise from automation». L'automatització va fer sortir a la llum clarament la manca de coherència que hi havia en matèria de mètodes i de procediments en la realització d'instruments de descripció.

En segon lloc, l'aplicació d'aquest text internacional permetria uniformitzar *els modes de descripció arxivístics dins del servei sense ferir les sensibilitats i les tradicions nacionals*.

Aquesta aplicació protegia els AHCE d'eventuals acusacions de parcialitat per part dels Estats membres. Aportava, finalment les bases *d'una possible harmonització, en un temps determinat, dels procediments de descripció i dels instruments de descripció produïts per les diferents institucions i òrgans comunitaris*.

La introducció de la norma ISAD (G) al servei va venir acompanyada, com a corol·lari indispensable, de l'adequació d'un sistema informàtic potent.

La base documental EURHISTAR, desenvolupada amb el programa BASISPlus, de fet està constituïda per dues bases: una de treball, utilitzada per a la introducció de dades per part dels arxiviers; i una altra de consulta, per a la qual no calen grans coneixements i és accessible per als cercadors mitjançant Internet (<http://www.warc.iue.it>). La màscara d'introducció de dades que s'ofereix als arxiviers, des d'ara en format Windows, *conté els camps previstos per la norma ISAD (G)*. Una interfície específica ha estat recentment creada per l'informàtic dels Arxius de Florència amb el programa ACCES, amb l'objectiu de permetre la migració electrònica de dades, de conformitat amb les normes ISAD(G), des dels serveis d'arxius cap al servei implicat en el seu tractament.

La presentació de la interfície utilitzada pels arxiviers per a la introducció de dades reflecteix l'estructura jerarquizada que comporten els

diferents nivells de descripcions: fons, sèries, dossiers i (si escau) unitats. Dins d'aquesta estructura, EURHISTAR identifica i combina diversos elements de descripció, agrupats en 6 zones d'informació:

1. L'àrea d'identificació (*Identity Statement Area*)

Comprèn les informacions que permeten identificar la unitat de descripció (referència, títol, dates),

NB: L'ISAD (G) recomana incloure-hi el codi del país de conformitat amb la darrera versió de «l'ISO 3166. Codis per a la representació dels noms de països», la qual cosa és problemàtica per a una institució europea. Es planteja el mateix problema pel que fa al marc del servei d'arxiu, que hauria de ser conforme a la norma «nacional» dels serveis d'arxius.

2. L'àrea de context (*Context Area*)

Serveix per identificar la ubicació dels productors de la unitat de descripció i facilita una història de la institució (en el cas d'una organització) o una biografia (en el cas d'una personalitat) del productor. També hi poden figurar modalitats d'entrada i historial de la conservació.

3. L'àrea de contingut i estructura (*Context and Structure Area*)

Ha de permetre als cercadors apreciar l'abast de la unitat de descripció i donar una idea del seu contingut (tipologia i objecte general).

4. L'àrea de condicions d'accés i utilització

Aquí l'objectiu és facilitar informació sobre la situació jurídica de les diferents categories d'arxius (institucionals, dipòsits i col·leccions) conservats a Florència i sobre les disposicions que restringeixen la consulta i l'ús de la unitat de descripció.

Indica sistemàticament la data a la qual es podran comunicar els documents. Integra, si escau, informacions sobre qualsevol limitació material que pugui afectar la consulta o la utilització de la unitat de descripció.

Finalment, assenyala els instruments de cerca que interessin la unitat de descripció.

5. L'àrea de documentació associada (*Allied Materials Area*)

Dóna informació sobre les unitats de descripció conservades al Servei d'Arxiu de Florència mateix, al si dels serveis d'arxius de les institucions europees o en determinats arxius nacionals o fundacions privades (la Fundació Arxius Europeus, la Fundació Jean Monnet per a Europa, per exemple).

6. L'àrea de notes (*Notes Area*)

S'hi donen informacions considerades importants que no han trobat lloc en d'altres zones.

B. Els límits del sistema

La base EURHISTAR comprèn no solament els fons privats dipositats, classificats pels AHCE, sinó també els fons de les institucions comunitàries. En aquest darrer cas, els instruments de cerca facilitats al servei es converteixen, virtualment (de manera que es respectin les clàusules del contracte del 1984), al format ISAD (G). Sens dubte, es tracta d'una operació particularment delicada, quan es dóna el cas que la classificació s'ha regit per altres sistemes de classificació, com la classificació decimal universal; això explica una part de les distàncies entre la base i la norma. A més, si bé el servei dels AHCE, per exemple, ha pogut enviar alguns dels seus instruments de descripció en format informàtic aquest no és el cas d'altres institucions: en aquests casos, les informacions s'han de readaptar als AHCE, i això implica un període de temps més o menys llarg. Sigui com sigui, els beneficis de l'operació són evidents per als lectors.

Amb tot, encara queda un problema pendent: *la llengua de les anàlisis*. Els arxivers són de diverses nacionalitats, tot i que generalment són poliglots (gairebé tots saben el francès i l'anglès). Pel que fa als documents, són sobretot en francès, però també en anglès, alemany i italià. Pel que fa a les anàlisis, normalment estan redactades en francès o en anglès, segons la llengua dels documents o l'opció presa per les personalitats o les organitzacions dipositàries. La dificultat principal no rau tant en la comprensió de les anàlisis per part dels cercadors, que en principi coneixen la llengua dels documents en els quals treballen, com en la cerca en text íntegre. Efectivament, a l'habitual problema dels homònims en les anàlisis en text lliure, s'hi afegeix el de la multiplicitat de les llengües de consulta. Aleshores la construcció de qualsevol consulta es fa feixuga. La indexació de les anàlisis seria un remei al primer problema, la indexació segons un lèxic multilingüe aportaria una solució al segon. Actualment als AHCE ja s'utilitza un tesaurus multilingüe europeu anomenat EUROVOC i concebut per als centres de documentació, per a la indexació dels dossiers de retalls de premsa confeccionats pel Parlament Europeu, i també per a les entrevistes.

Una altra opció que queda pendent és la referida al control *d'autoritat*. Hom recorda que quan es va formular l'ISAD (G) la comunitat arxivística internacional havia previst la possibilitat de gestionar conjuntament la informació relativa al context de producció de documents. Així va néixer el 1995 la norma ISAAR (CPF) l'objectiu de la qual era, per tal de presentar perfectament el productor (*creator*) d'arxius, donar regles generals per a l'establiment de *ressenyas d'autoritat* arxivístiques relatives a les col·lectivitats, les persones, les famílies, identificades com a productors d'arxius.

La descripció normalitzada d'un productor d'arxiu considerat com a punt d'accés era, però, susceptible d'interessar els AHCE per diversos motius:

– Permet relacionar la informació contextual amb documents d'arxius d'un mateix productor conservats en serveis diferents: sovint aquest és el cas dels dipòsits de personalitats que han exercit alhora funcions nacionals i «europees». Els procediments comunitaris (propostes de la Comissió, codecisió Consell-Parlament, normes del Comitè Econòmic i Social) i el «seguiment de les actes» que se'n desprèn fan que els mateixos documents es puguin trobar, identificats de manera diferent, als arxius de diverses institucions;

– Controla de manera òptima la presentació de les col·lectivitats productores complexes com són les organitzacions internacionals. Per dir-ho cruament, la teoria monojeràrquica de la burocràcia identificada per Max Weber per la qual cada unitat subordinada és responsable davant la unitat superior. Les estructures paral·leles, les «*task forces*» i els «*project team*» es multipliquen i rivalitzen amb les estructures tradicionals. Aquestes noves estructures creen i sovint conserven arxius.

La norma ISAAR, incloent-hi la introducció de camps per mandat, funció i esferes d'activitats separades de la història general de l'organització és, des d'aquest punt de vista, beneficiosa per a la recerca històrica i per a la gestió dels arxius.

Malgrat això, ha calgut descartar aquesta solució. El problema rau en la dificultat d'identificar uns Fitxers d'Autoritats (*Authority Files*) preconstituïts en l'àmbit biblioteconòmic mundial i susceptibles de ser aplicats a les institucions comunitàries. Els productes examinats, BN OPACE de la Biblioteca Nacional francesa, CD MARC Normes de la Library of Congress o IOCLC no ofereixen entrades d'autoritats suficientment pertinents, ja que les institucions europees hi estan representades molt poc i generalment són monolingües. Es va decidir, per tant, esperar l'acord en curs de negociació entre l'OCLC i l'Oficina de Publicacions oficials de la UE (OPOCE) per reobrir aquest assumpte.

C. Els AHCE a la xarxa

La base de consulta és accessible a la pàgina web de l'IUE. Mitjançant una interfície que permet la seva transposició en format HTML, les dades són traspassades de la base de producció a la de consulta manual quan la classificació d'un fons finalitza automàticament en vèncer el termini de comunicabilitat d'un dossier.

Les possibilitats de consulta per part dels cercadors són particularment riques: segons l'estructura dels fons –es passa del fons als subfons, a les sèries, a les subsèries i als dossiers mitjançant arborescències molt ergonòmiques– o a través d'una consulta en text íntegre als diferents camps de la base.

Aquesta presentació no té altra ambició que insistir en la compatibilitat de la norma ISAD(G) amb l'aplicació d'una política de difusió de les informacions arxivístiques conforme a les exigències dels usuaris del segle XXI. El rigor del vocabulari i l'aplicació d'una màscara d'introducció de dades tipus són els únics factors susceptibles efectivament de permetre un accés instantani a la informació sense la interfície del tesaurus, pertinent però de difícil aplicació. Aquesta presentació planteja un interrogant legítim sobre la creació d'índexs normalitzats adaptats a les descripcions multilingües o efectuades en el marc d'organitzacions transnacionals.

Resumen

En esta ponencia se presenta la experiencia en materia de normalización de la descripción en los Archivos Históricos de la Unión Europea. Después de una breve explicación sobre sus orígenes y objetivos, se plantean una serie de reflexiones referentes a la utilización de las normas internacionales de descripción en un archivo de estas características.

A continuación, se exponen las experiencias de normalización de la descripción a partir de dos proyectos concretos: la base de datos *Eurhistar* i el programa de historia oral *Voices for Europe*.

Finalmente, se presentan los resultados de la experiencia de los Archivos Históricos de la Unión Europea en la difusión de instrumentos de descripción mediante Internet.

Résumé

Ce rapport présente l'expérience en matière de normalisation de la description aux Archives historiques de l'Union européenne. Après de brèves explications sur leurs origines et objectifs, une série de réflexions est proposée, eu égard à l'utilisation des normes internationales de description dans des archives de ces caractéristiques.

Ci-après, les expériences de normalisation de la description à partir de deux projets concrets sont exposées: la base de données *Eurhistar* et le programme d'histoire orale *Voices for Europe*.

Finalement, les résultats de l'expérience des Archives historiques de l'Union européenne sont présentés dans la diffusion d'instruments de description par Internet.

Summary

This paper presents the experience in standardisation of description in the Historical Archives of the European Union. After a brief explanation of its origins and objectives, a series of reflections are made on the use of the international description standards in an archive of this type.

The paper then describes the experiences of standardisation of description on the basis of two specific projects: the *Eurhistar* database and the oral history programme *Voices for Europe*.

Finally, the paper presents the results of the experience of the Historical Archives of the European Union in the dissemination of descriptive instruments by means of Internet.